

зараз ← раз, назад ← зад, вперед ← перед, назустріч ← зустріч, безліч ← лік. Творення цих прислівників є дискусійним з огляду на префікс приєднаного походження у їхньому складі. Схожі відіменникові деривати, на думку М.Плющ, є адвербіалізованими.

Префіксально-суфіксальним способом утворені такі прислівники: *щохвилини* ← *хвилина*, *завчасу* ← *час*, *справа* ← *правий*, *зліва* ← *лівий*, *спочатку* ← *початок*, *поволі* ← *воля*, *відразу* ← *раз*, *додому* ← *дім*. Твірними словами для них виступають іменники і прикметники.

Прислівник *де-небудь* утворений постфіксальним способом за допомогою постфікса - *небудь*: *де-небудь* ← *де*.

Два прислівники у новелі «Розбита богиня» утворено морфолого-синтаксичним способом: *разом*, *мигцем*. Лексико-синтаксичним способом утворилися прислівники *мимохіть* (злиття основ слів *мимо* і *хотіти*), *напередодні* (злиття слова *наперед* з основою слова *день*).

Отже, у новелі Уласа Самчука «Розбита богиня» вжито багато означальних і обставинних прислівників, які переважно утворені суфіксальним способом. Виявлено чималий пласт прислівників, утворених префіксальним та префіксально-суфіксальними способами; кілька слів - постфіксальним, морфолого-синтаксичним та лексико-синтаксичним способами творення. Твірними словами для прислівників, виявлених у новелі «Розбита богиня», найчастіше виступають іменники, прикметники, рідше - прислівники, дієслова, числівники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. М. Естетична роль кольоропозначень у романі У. Самчука «Марія». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Літературознавство. Тернопіль, 2000. Вип. VI. С. 114-120.
2. Важеніна О.Г., Рибальченко А.О. Мотивованість прислівників префіксального творення. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 34. С. 53-55.
3. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль: Лілея, 1999. 220 с.
4. Горох Г. Мовностилістичні особливості художніх творів Уласа Самчука. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 31. С. 37-39.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
6. Самчук У. Марія. Чого не гоїть огонь. Віднайдений рай. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. С. 372-380.
7. Ткаченко Т. Модерністські пошуки Уласа Самчука у збірці «Віднайдений рай». Електронний науковий журнал: вебсайт. [Режим доступу]: <https://cyberleninka.ru/article/n/modernistski-poshuki-ulasa-samchuka-u-zbirtsi-vidnaydeniy-ray/viewer>.

Полиняк Марія

Науковий керівник – проф. Лановик М.Б.

«ВІДСУТНІЙ ПЕРСОНАЖ» ЯК КАТЕГОРІЯ ПЕРСОНОСФЕРИ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Суть «мінус-прийому» полягає у розбіжності з сучасним текстом або більш ранньою літературною традицією. Рідше говорять про «мінус-прийом» як про порушення читацького очікування, сформованого вже всередині тексту: в цьому сенсі «мінус-прийомом» буде, наприклад, залишений без рими рядок у римованому вірші. У книзі «Аналіз поетичного тексту. Структура вірша» Ю. Лотман доводить, що «існує принципова відмінність між відсутністю рими у вірші, який ще не має на увазі можливості її існування (наприклад, антична поезія, російський билинний вірш і т.п.) або вже від неї відмовився, так що відсутність рими входить в читацьке очікування, в естетичну норму цього виду мистецтва (наприклад, сучасний *vers libre*), з одного боку, – і у вірші, що включає риму в число найхарактерніших ознак поетичного тексту, – з іншого. У першому випадку відсутність рими не є художньо значущим елементом, у другому – відсутність рими є присутністю не-рими, мінус-рими» [5, с. 61].

Метою статті є означити наявність у канві художнього твору «відсутніх персонажів», які втілюють один із специфічних виявів «мінус-прийому». Звучить парадоксально, проте таке явище можна назвати доволі закономірним. За визначенням Леоніда Кациса, «...перш ніж щось заперечувати, це щось треба мати» [2, с. 188].

Загальне визначення поняття «персонаж» в українському літературознавстві окреслено доволі обмежено. Зокрема «Літературознавчий словник-довідник» за редакцією Романа Гром'яка, Юрія Коваліва та Василя Теремка подає таку дефініцію терміна: «Персонаж (лат. *persona* – особа) – постать людини, зображена письменником у художньому творі, загальна назва будь-якої дійової особи кожного літературного жанру. Олюднені, оживлені образи речей, явищ природи, особин тваринного світу в казках, байках, притчах та деяких ін. жанрах також називають П. Деякі літературознавці ототожнюють П. з героєм, вживають ці слова як синоніми, тому мовлять про «літературних героїв», допускаючи логічну суперечність, коли класифікують героїв на «позитивних» і «негативних», адже смислове наповнення поняття «герой» включає такі моральні чесноти, як відвага, хоробрість, самовідданість (чи навпаки), концентрація типових для свого часу якостей, виділення з-поміж мас. Натомість «П.» – експресивно нейтральне поняття, яке означає постать літературного твору з будь-якими психічними, особистісними якостями, моральними, ідеологічними, світоглядними переконаннями – постать як текстуальну позицію, антропоморфологічно окреслену, незважаючи на те, чи мала вона свого прототипа, чи цілковито витворена митцем (Ярослав Мудрий і Сивоок у П. Загребельного)» [4, с. 532].

Набагато ширше, насичене прикладами визначення запропоновано у «Літературознавчій енциклопедії» Ю. Коваліва: «Персонаж (нім. *literarischer Held*, *literarische Gestalt*, *literarische Figur*, англ. *character*, польсь. *postać literacka*, франц. *personnage*, від лат. *persona* – особа) – центральний образ, довкола якого розбудовується певний твір. У драматичних творах П. називає дійову особу, у поезії – ліричного героя або ліричного суб'єкта. П. бувають: антропоморфна постать, наділена психічними, особистісними якостями, олюднені речі (мініатюри Ф. Кривша), явища природи, представники тваринного чи рослинного світу (казка «Лисичка-сестричка та Вовк-панібрат», пісня «Ой чи живі, чи здорові / Всі родичі гарбузові»), реальні й фантастичні, міфічні постаті («Записки Білого Пташка», «Смітник Господа нашого» Галини Пагутяк). П. може мати прототипа в реальному житті (Нюра з однойменного оповідання Гр. Тютюнника) чи бути вигаданим (експериментальна проза В. Винниченка або М. Йогансена)» [3, с. 206].

У цій словниковій статті автор пропонує класифікацію персонажів за певними ознаками: «П. виконує центральну, головну або другорядну, епізодичну роль, про нього може лише згадуватися. Якщо він бере участь в одному чи в кількох епізодах традиційного твору, то називається однотипним, якщо його поведінка збігається з аналогічними якостями головного героя, – рекурсивним, коловоротним, якщо має свого попередника, – фоновим, якщо постає незмінним, як у фольклорі чи у творах класицистів, – статичним, а у творах романтиків – динамічним. Водночас розрізняють П. сумісних (без внутрішніх суперечностей) та несумісних, плоских (простих, одновимірних) та містких, тобто складних, багатопланових, активних та пасивних» [3, с. 206].

Незважаючи на те, що Ю. Ковалів зазначав, що персонаж може брати участь в одному чи кількох епізодах твору, бути присутнім лише номінативно, а Н. Висоцька в одній зі своїх статей розглядає «фоновий образ» художнього твору [1, с. 112], категорія «відсутній персонаж» в українському літературознавстві й надалі залишається теоретично необґрунтованою.

Показовою з цього погляду є класифікація персонажів польського славіста Єжи Фарино: «...Під поняттям «персонаж» ми матимемо на увазі будь-яку особу (із антропоморфними істотами включно), яка отримує в творі статус об'єкта опису (у літературному тексті), зображення (у живописі), демонстрації (у драмі, спектаклі, фільмі) ... Всі антропоморфні істоти або особи, які трапляються в тексті, присутні в ньому однаковим чином. Одні з них мають статус об'єктів світу певного твору. Це, так би мовити, «персонажі-об'єкти». Інші даються тільки як зображення, але самі у світі твору не з'являються. Це «персонажі-зображення». А інші лише згадуються, але не виводяться в тексті ані як присутні об'єкти, ані як зображення. Це «відсутні персонажі». Їх слід відрізняти від згадок осіб, які по конвенції цього світу зовсім не можуть у ньому з'явитися. «Відсутні» ж конвенцією не виключаються, а навпаки, допускаються. Тому їхня відсутність помітна і цим самим – значуща» [6, с. 110].

Варто зазначити, що літературознавці в англomовному науковому світі все ж розглядають категорію «unseen» або ж «absent character», щоправда зосереджуючись переважно на вияві таких персонажів у драматургії. У дисертації «Невидимі персонажі у вибраних п'єсах Юджина О'Нілла, Теннессі Вільямса та Едварда Олбі» Роберт Е. Берд (молодший) вказує, що до

невидимих постатей вдавалися ще в античному театрі, а найбільшого вияву вони набули у драматургії А. Чехова, Г. Ібсена, А. Стріндберга та абсурдистів [7]. На нашу думку, варто розширити сферу функціонування «відсутніх персонажів», виокремлюючи цю категорію у контексті художнього твору, незалежно від його літературного роду.

Оскільки класифікації такого специфічного вияву «мінус-прийому» як «відсутні персонажі» у сучасному літературознавстві поки немає, то ми пропонуємо власну диференціацію:

експліцитні персонажі, тобто особи другого плану, фонові, епізодичні постаті, які мають у творі певну практичну мету, проте не відіграють особливої ролі у розгортанні сюжету, мають фізичне втілення, безпосередньо присутні у тексті. Характерною ознакою таких постатей є нерозкритий художній потенціал, відмова автора від детального змалювання портретних рис, вираження внутрішнього світу персонажа через психологізацію пейзажу, інтер'єру чи екстер'єру, надання зовнішньому дискурсу мовлення особливих ознак, зазначення відомостей про минуле, стосунки з іншими дійовими особами, власне ставлення до цієї особи;

імпліцитні персонажі, яких письменник лише згадає у діалогах, монологіях чи авторських відступах, проте не надає їм тілесної оболонки. Прикметним є те, що фізична відсутність таких постатей у текстуальній канві твору є значущою, несе певне смислове навантаження.

«Відсутні персонажі» драматичних творів вирізняються тим, що імена експліцитних постатей вказані у переліку дійових осіб п'єси, натомість наявність у тексті імпліцитних персонажів простежується лише під час прочитання твору.

Показово, що персонажі, які були «відсутніми» у творах одного автора, можуть у подальшому набути повного вияву у творчості іншого, врешті продемонструвати художній об'єм характеру, який з тих чи інших причин не був розкритий у першоджерелі.

Отже, проблематика нашого дослідження відзначається новизною та актуальністю, відповідає сучасним потребам літературознавства, спричиненим стрімким розвитком когнітивістики в науковому просторі, спрямовує студії українських дослідників у дещо інше русло, окреслене такою новою галуззю, як лакунологія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висоцька Н. О. «Бідна та Барбара»: фоновий шекспірівський образ як персонаж сучасної літератури США. *Studia philologica*. 2017. Вип. 8. С. 112-118.
2. Кацис Л. Ф. «Русская весна» Владимира Жаботинского: Атрибуция. Библиография. Автобиография. Москва: РГГУ, 2019. 826 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
5. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста: Структура стиха. Ленинград: Просвещение, 1972. 271 с.
6. Фарино Е. Введение в литературоведение: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. 639 с.
7. Byrd, Robert E. Jr. «Unseen characters in selected plays of Eugene O'Neill, Tennessee Williams, and Edward Albee». *Dissertation Abstracts International*. New York: New York University, 1998. 549 p. Режим доступу: https://catalog.xmu.edu.cn/opac/item.php?marc_no=0003391725.

Стадник Наталія

Науковий керівник – проф. Лановик З. Б.

ЕПОПЕЯ СТВЕНА КІНГА «ТЕМНА ВЕЖА» У ДИСКУРСІ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Із зародженням постмодернізму починають відбуватися значні трансформації літературних феноменів, зокрема порушення єдності форми і змісту, що призводить до дифузійності, мутації, а часто й творення нового формату тексту та його рецепції. Будь-яке цілісне явище має суперечності – дихотомічну структуру, яка виявляється у процесі розвитку. Так, література за своєю природою поділяється на два типи, які водночас протиставляються, але й часто взаємодіють, – елітаризм та масовізм, де перший зорієнтований на інтелектуального